

ԵՐՇԵԼ ՈՅՍ ԵՐԵՐԵՏԵԼՆ

ՕՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԵՌԵՐԵՏԵԼՆ

ԵՕԹՆԵՐՈՐԻՒՄ ՏԱՐԻ

ՋՄԻՒՌՆԻՒՄ

ՈՒՐԲԱՍԹ

15 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1846

ԹԻՒ 272

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կրտսեմագնացի 12 նոյեմբերի .

Կրտսեմին քաղաքականութիւնը մեծ հանգարանութեան մէջէ . ըստ որում Ռաբբիական Վրասնի լուրացի տէրութեանց հետ ունեցած մոտերիմ բարեկամութիւնը և համաձայնութիւնը կը շարունակուի միշտ ըստ ամենայն մասին . և այս պատճառաւ կառավարութեան անխնայ ջանքը և խնայմանքը թիւնը յատկապէս ներքին բարեկարգութեանցը միայն նուիրեալ են . և այս ազգագուտ կարողանալիս համար շարունակ խորհուրդ կը լըստենալ իշխանաց մէջ նախագահութեամբ մեծ չարագոտ բարձրագոտիւ Ռէշիտ փաշային . որ Վահագն Սուլթանին մարդասիրական հրաւանայը համեմատ անդադար հոգ կը տանի հասարակութեան ուսումնական և բարոյական յաւանդ իւրութեանը և անոր ամէն կերպ բարօրութեանը վրայ :

Օգոստոսիան Կայսրը , որուն ուսումնասիրական շնաչխարհիկ եռանդը յայտնի է ամենուրեք , բարեհաճեցաւ ամուսն շին այցելութեան երթալու Վիւննայ Թաքսիմը եղած զինուորական նորահաստատ դպրատանը . որուն բարեկարգ տընտրելութիւններէն և աշակերտաց ըստ կարի յաւանդ իմութեանէն բաւականապէս գոհ ըլլալով :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ

Հանդիսի եկամտութեան ի սորբէ Լըմիսիին Նորին Կրտսեմին Վահագն Սուլթանին արեւելագոյն Լալիսի քաղաքի . Կալէնդիսի ամենայն Հայց , և ծայրագոյն Կարաբիլի համալգական նախաժամար լիւրոյ Լըրարսիան Լիւրիսիսի սրբոյ Լըմիսիին ի 13 յայտի 1846 ամի :

Օր նշանաւոր ի գլուխ ամսոց կարգեցաւ ընդհանուր Հայաստանեայց երեքուստան թիւաւոր մայիսի 1846 ամի . զի յայն օր ողորմեցաւ Սիւրիսի և բարձրացոյց զխնարհեալ եղջիւր Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ընդ հանրական Կաթողիկէ Լըմիսիին , իբր զի Նորին աստուածաբան Վահագն Սուլթանին սրբազնագոյն Հայրապետան Սիւրիսի ողջիկ կենօք և ցանկալի առողջութեամբ ըստ Տեառն յաջողելոյ մուտ գործեալ մեծաշուք փառօք ի փրկեալն Այրեան յուրեմէն ընդմիջ աւուր մայիսի , զարթոյց զուարթացոյց ընդմիջակ զթաղձեալ սիրտ բաղմամբիւ բնակեցոյն Հայաստանի Արարատեան դաշտին , և շար

Օր զբաւած , նմանապէս և զնկարագրութիւն հանդիսի Նորին Աստուածապատիւ սրբազնութեան , զոր հետեւալ թուով ունիմի հրատարակել , ընկալաք Այլմիսիին շնորհիւ արեւելագոյն Կարաբիլի Ստեփաննոսի Սեփեակաւ մասն զփրկեալաց :

իր արքայական հաճութիւնը յայտնեց մարդասիրաբար յիշեալ դպրատան վերատեսուչ Ռիֆաթ փաշային , և ուրիշ բարձրագոյն պաշտօնատարաց այսինքն Լիւրիս փաշային , Կարաշիմ փաշային և Տէրփիշ փաշային :

Կայսերական հրովարտակաւ Իզմէթ Ֆէրիք փաշան Լիւրիսի տարի զինուորական ժողովոյն նախագահ անուանեցաւ . փոխանակ Լիւրիս փաշային որ անցեալները մեռաւ :

Օսմանեան կառավարութիւնը զինուորական դպրատան յաւանդագէտ աշակերտներէն եօթը հոգի իւրիկեց անցեալները ի Վիւննա իրենց ուսմունքը Լիւրիսի մէջ կատարելագործելու համար :

Կայսերական երաժշտաց (սաղէնաէ) կառավարիչ մօսիւ Տօնիկէթիին պատիւ ունեցաւ այս օրերս Նորին Վահագն Սուլթանին ներկայանալու որ ի նշան իւր արքայական բարեհաճութեանը ազամանդեայ մեծագին տուփ մը շնորհեց անոր :

Կարաբիլի ըստած կրօնաւորական կարգին մեծաւորը մօսիւ Լիւրիս երեւելի քահանայն անցած ամուսն Յօլին վախճանեցաւ քանիմը օր հիւանդութենէ ետքը , և հետեւեալ օրը մեծ փառաւորութեամբ կատարեցաւ անոր յուղարկաւորութեան հանդէսը :

Օսմանեան կառավարութիւնը ցանկալով աճեցունել բամպակի մշակութիւնը Տաճկաստան

նի մէջ արքունական նորահաստատ գործատանց ևս առաւել յառաջագիմութեանը համար , Լիւրիսի Սիւրիսի Վահագն Սուլթանին պատուական բամպակի տերմ բերել տուաւ , նմանապէս 12 անձինք , որ լաւ տեղեկութիւն ունին այս ապրանքին մշակութեանը վրայօք : Լիւրիսի փաշայի միտոր Տէրփիսի , որուն հրամանին տակ պիտի ըլլան յիշեալ 12 գլխաւոր բանւորները , պատիւ ունեցաւ ներկայանալու Նորին Վահագն Սուլթանին Սիւրիսի Վահագն Սուլթանին սրբ Տէրփիսի Վէրի ընկերութեամբ : Օգոստոսիան Սուլթանը մարդասիրութեամբ ընկալաւ միտոր Տէրփիսի , անոր յանձնելով Լիւրիսի փաշայի բամպակի մշակութեան վերատեսուչութիւնը Տաճկաստանի մէջ :

Կայսերական հրամանաւ գերապատիւ Մաքսիմօս Մաղլում հռոմէական յոյն ժողովրդոց Պաւլիարիին իր աստիճանին վերաբերեալ թագաւորական նշան շնորհուեցաւ , ըստ օրինակի ուրիշ ազգաց պատրիարքաց :

Կայսերական հրովարտակաւ Խոճաքեան Սիւրիսի Էֆէնտին Տէրփիսի տեղակալ (գայմագոմ) անուանեցաւ , փոխանակ Հիւսամ Էֆէնտին և Վահագն Սուլթանին Հասան աղան տը Լիւրիսի տեղակալ կարգեցաւ : Վախտ Էֆէնտին տեղը :

Մօսիւ տը Շաթիւնեօֆ գաղղիացին , որ քանիմը ժամանակէ ի վեր օսմանեան կառավարութեանը

եկեղաց անդր ի գիւղից գիւղից , զի այս փրկեալ ժողովուրդ տեսանէր զփրկիչ իւր ի սիրտ Հայրենեայ իւրոց ի պատկառելի յալիս ծերութեանն :

Ի հիշել զանգալաց առաջնորդական եկեղեցւոյն ի նշան ելից աստուածապատիւ Սրբազանին , հիշեցան յամենուրեք բարբառ ուրախաձայն «Օրնիւալէ Լիւրիս» , և ճմլեալ սիրտ հասարակութեան յեռանդ փափագանաց լաւ Նորին Վահագն Սուլթանին , կուսէ ի կոյս շարժեր դադարութիւնն ի հրաժարական համբոյր Լիւրիս օծութեան : Լիւրիս ամենեցուն յարտատուս խնդութեան զճանապարհն ողջից թանային , այն ինչ սրբազան գերբնալի Հայրապետան երանէր արտաքս խնարհութեամբ բոլորախումբ հոգեւորական դասուք , որ յառաջ յաջմէ և յահեկէ նորին ընթանային . իսկ ընդ մուտ նորա ի կառու վերջու տին հիշեցաւ օրհնութեան ձայնն առաջին : Յերկուց կուսէ կառացն հետիտոս յառաջին շաթիլք , յառաջ ի նոյն ծածանէր իբրեւ դրօշ արծուէնի՜ իսկ և գաւազան հայրապետական յերկուց վարդապետաց ի ձեռս , և յառաջ նոյն երթային ասպատանեակը երկու ոսկեհուռն անկուածովք : Վաղարշական կառավարիչն իրենայ ընդ բովանդակ աւագանւոյն հեծեալք այր իւրաքանչիւր ի ձի հետէն կառաց թիւ հիծե

ծառայութիւն կրնէ, և հանքաբանութեան վրա յօք բաւական տեղեկութիւններ ունենալով, և գոկիայի (Թօքաթ) հանքերը խրկած էին, այս օրերս քրիստոնէական հաւատքը ուրացեր է, մահ մէտական կրօնքը ընդունելու համար:

— Ի վարձատրութիւն իւր արժանաւոր և խոհեմ ծառայութեանցը՝ Մանասեան յորդանեմեմար Սրապիոն աղան 30 հազար զուռուշ պարգև ընկալաւ այս օրերս օգոստոսիառ առատագութ Սուլթա նէն: Յիշեալ գիտնական յարգի անձը, ինչպէս յայտնի է ամենուն, շատ ժամանակէ ի վեր կառավարութեան արտաքին գործոց գրաստունը թարգմանութեան պաշտօնը կրկարէ:

— Արքիանուսյոյ կուսակալ Թահիր փաշային առողջութիւնը, որ քանի մը օր հիւանդութենէ ետքը խիստ փոփոխուող վիճակի մէջ էր, և բժիշկները յայտնէին ամենակէ, հիմակ կըլսեմք թէ օգտակար փոփոխութիւն մը ստացեր է:

— Իր կայսերական բարեհաճութիւնը յայտնելու համար օգոստոսիառ Սուլթանը Նիշանի Եփեսոս շնորհեց անցեալները՝ Քէօքեան յորդանեմեմար Յարութիւն աղային:

ԵՂԻՍՏՈՒ

Եւս երկրին հանգստութիւնը և բարեկարգութիւնը կը շարունակուի միշտ բարձրագոյնով: Փոխարքային խոհեմ և խմտոտուն կառավարութեամբը: Վաղբարեկանութիւնը մեծ հանգարտութեան մէջ ըլլալով՝ Մէհմէտ Երկ փաշային անդադար ջանքը և խնամատարութիւնը զանազան երևելի շինութեանց և ներքին օգտակար կարգադրութեանցը միայն նուիրուելէն: Եւրին Վարձրութեան առողջութիւնը խիստ բարւոյ վիճակի մէջ է, և առայժմ Վահրէ կը գտնուի ուրտեղ Վարահիմ փաշան ալ գնաց: Վերին Լեզիպոսէն դառնալով: Նեղոս գետին ցանկապատը կը շարունակուի:

Եւս հեռաւորաց և մերձաւորաց տակաւին անհամար թուէր մեղ, և մեք ոչ այլ ինչ ևս տեսանէաք, բայց միայն զբաղմունքիւն իջրն հեծելազորու յամենուտ խմբեալ, և իբրև հասարակ զերս այգեստանեայց քաղաքին ընդ զառ ի փայր ճանապարհին, յերկուց կողմանց դաս առեալան շարժ կային ընդառաջեալք յաշտարակ գեղէ հեծեալք բաղմունքիւն, որոց փակեալ զառաջոյ կառացն, ասաց ոմն ի նոցունց բան առ շնորհաբեր գալուստն, և յաւարտման յօրհնել զնոսա սրբազնագոյն Հայրապետին, խոնեցան հեծելաւորքն ի հեծեալն առաջին, և ի զլուս այգեստանեայց Փարսքար գեղջ շուրջ իսկ փակեալ էին զճանապարհառ ողջոյն ստանձին հեծելախումբ առաջնութեամբ կառավարչի իւրեանց, և ի մերձեան կառացն առնոտս՝ ամենեքեան խոնարհեալ յերկարագութիւն, լին զօրն ուրախութեան ձայնիւ ընկալեալ զօրհնութիւն հայրապետական:

Եւս օրինակ շքեղադրութեամբ ընդ առաջնութիւն Երապարին սուրբ Վրիդորի անդէն ի իւր առն բաղմունքիւն հեծելոյն, ընդ առաջ եղին Նորին սրբազնագոյն Վեհափայլութեան տեղապահ կառավարութեան վանաց Եթովպոյն առաջն

նակուի միշտ և թէպէտ ջուրերուն յորդութիւնը մեծ փնտսներ պատճառեց, այսու ամենայնիւ կառավարութիւնը ամէն կերպ միջոցները ի գործ դնելով՝ եղած փնտսուց փոխարէն հարկաւոր դարձանր տարաւ: Վամպրի և մանաւորագէտ և գիտատոյրներն հնձոյն մեծ փնտս պատճառեց Նեղոսի յորդութիւնը, բայց հիմակուհիմա ջուրերը սկսան ցածնալ, և այս պատճառաւ ներքին կողմանէ եկած լուրերը այնքան տրամադիթ չեն:

ՄԱՆԿՈՒՄԸ

Սեպտիկ, 25 հոկտեմբերի:

Եւս անխոյնէն եկած լուրերը կը ծանուցանեն թէ յիշեալ նահանգը խիստ անդորրութեան մէջ է: Տխրայի կառավարչ չարանացի Հիւսէյն պէյը բարձրագոյն հրամանաւ իր պաշտօնէն զրկուեցաւ և անոր փոքր Վարիսի Հասան պէյը կառավարչ անուանեցաւ: Թուրքիանէի վերադասուց բարձրագոյն Վահիտ Վեթի փաշան 19 մեծ և պատուական թնդանթ խրկեց Վեթիիկի բերդին համար, որոնք Կոստանդնուպոլսոյ կայսերական երկրթի գործարանը շինուած են: Հառաջմանէ ալ 18 ուրիշ թնդանթ խրկած էր, ուստի հիմա կուհիմա Վեթիիկի մէջ ընդ ամենը 141 կոոր թնդանթ և 8000 տակաւ փառօք կայ: Հարաւ նակ կը թուութիւն կըլլայ թնդանթարձակ զօրաց մէջ, և կը հաստատեն թէ մօտերս մէկ գունդ հետեակ կանանաւոր զօրք պիտի ունենամք քաղաքիս պահպանութեանը համար:

(Ոմանեան չոքենուով ամուսն 22ին հասան այս տեղ Կոստանդնուպոլսոյն գալով միթր Երկ ոմն և միթր Եթովպոյն պարոնները, որ յիշեալ միջոցառաքին Նեղոսի գետաբանատան առաջին և երկրորդ խորհրդական թարգմաններն են, որոնք գետաբանատան վերաբերեալ հարկաւոր գործի մը համար եկած են:

Ղուկաս Երբեպիմոսոս՝ անդամ սիւնհօդի Եւս միածնի ընդ իւր եղբայրք և բոլոր հեծելովք բնակչացն Վաղարշատ և միւս աթուապետական գիւղորեից, յորոց, բայց ի հեծելոյն բազմաց, առաջնութեամբ կառավարչի աթոս ապետական կալուածոց բարեձնունդ Ստեփաննատի Սեղիպէ լուսնանց զմիւսնոցն պատանեակք առօրք խումբ կազմեալ յերկուս դասակարգ ստորի և անտի կառացն հրացանաբարձ իմն զարդու իբրև զինուորականք ընդ առաջ ելին, և ոմանք այնպէս հետիտու կալան զճանապարհ յառաջոյ կառացն ի կեդրոնամիջի հեծելակի բաղմունքիւն: Ի զկայ առնու լիաւաց, մատուցանէր աւագանին զող հհաց Նորին Վեհափայլութեան՝ յընդունելութիւն արժանաւորաց օրհնութեանութեան, ի շինութիւն հայրենի աշխարհին, և ի բեղմնաւորութիւն անդոց, անդատանաց ի վստակաւ ձեռաց իւրեանց: Հուրի անկանել կառացն վերստին աղաղակեաց բաղմունքիւն ի ձայն բարեբանութեան ընդ շրջապատ դասուցն երիտասարդաց և հեծեալքն և հետիտոք մի զմիով երանէին զճանապարհայն:

Ի կատարս անդ բլրոյն երկայնեալ ընդ մէջ Եւրատեան գաւառի և Եւրապոյն նմարեցաք ի բացուստ անտի զհրէշտակաւոր կուսանացն սրբոց

ԵՐԵՎԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

ԵՆԴՊԵՆ

Խիստ գործունէութեամբ պատրաստութիւններ կը լինան Մեծին Վրիդանիոյ զանազան նաւարանաց մէջ, և այս արտաքոյ կարգի ծովային զինուորական շարժումին նայելով՝ կերեւայ թէ մօտ օրերս պատերազմ պիտի ունենայ Նեղոսի տէրութիւնը թէ Վարդիոյ և թէ Վեթիիկոյ Միտրեալ Նահանգաց հետ, և կամ Վորթուկալի երկրին մէջ պատահած պատրաստութիւնը զօգտու համար կըլլան այս պատրաստութիւնները: Վահայ է քաղաքական անձանց մէկ մասին կարծիքը, իսկ Վեթիպէյ լուր գիրը կըսէ թէ, այս օրինակ պատերազմի ձայնը ամենակէ անհիմն է և թէ Մեծին Վրիդանիոյ կառավարութիւնը յիշեալ տէրութեանց մէկուն դէմ աւեր քաշելու գիտաւորութիւն չունի և հիմակուհիմա կըսէ, մեր միմակ թշնամիները գետնախնձորի հնձոյն հիւանդութիւնը և Վրան տայի սովն են, որոնց դէմ կը պարտաւորիմք մարտնչելու ամենայն զօրութեամբ:

Իւրանտայի լուրերը խիստ տրամադիթ են, քանի մը միլիոն անձինք վերջին կարօտութեան մէջ կը գտնուին և չեն գիտեր ինչ կերպիւ ճարել իրենց կենաց պարէնը, արմատաց պահատութիւնը օր ըստ օրէ կը յառաջանայ, և իսրաքանչլուրք մօտաւոր սովուս տակալի հետեանքները երեւ կայելով կը զարհուրէ: Մօշնիկի Վրիդիլ օրագրին նայելով՝ արդէն շատ անձինք անթութեանէ մեռեր են, և քանի որ ձմեռը կը յառաջանայ, այս պիտի դիպուածներ գեթաղաքսր յաճախ պիտի պատահին: Վահայսէս է տուայժմ Իւրանտայի վիճակը, և թէպէտ կառավարութիւնը ձեռքէն եկած օգնութիւնը կրնէ, և ամէն կերպ մարդափրական նպատակները ի գործ կը դնէ, բայց և այնպէս անհնար կերեւայ, որ կարող ըլլայ բոլորովին արգիլել սովակի սովը և աղքատութիւնը

զէ խիստմեանց և զնորին ընկերաց վանս փողփղեալ քառաթիւ խաչիւ ի լոյս տրեւու, որք անդրանիկ վիայք են քրիստոնէական հաւատոյ Հայաստանեայց կաթողիկէ ընդհանրական եկեղեցոյ և վիսյարան հարանոցեցն Վրիտատի երկնաւոր փետային, որովք սրբեցաւ Հայաստան աշխարհ ի կապալաւ մարութեանց հեծանաւորան զիցապաշտման: Ի միջի նոյնի իբրև ի կեդրոնակէտ գաշտաւայրին ծածանէին յաչս մեր խաչածայր գմբէթ տաճարի սրբոյ եկեղեցոյ Հայոց մայր Եթովպ կաթողիկէ Եւրիմանի: Վատուս իբրև յարձագանս հնչէին յախանձ մեր ընդ ձայն աղաղակի բաղմունքիւն, և ձայն գոնգակաց Վատաւաչէն վանօրեից սրբոց: Եւրաք յառաջանալով փառացի կոռքն ընդ զառ ի վայր ճանապարհն, որ հանէր գէպուղի ի Հալիփիմեանց վանս, և յայտ՝ վայրի սրբազնագոյն Հայրապետն թողեալ զհասարակաց արքունական պողոտայ, փութացաւ ի համբոյր կարօտութեան ուխտին սրբութեան ուր եկեալ հասին համօրէն ուղեկից բաղմունքիւն Վաղարշատի համօրէն և որ զնովաէին հարազի ծովահասակ պատանիք կային անշարժ յիւրաքանչլուրում գատակարգի: Եւր, որ

կրճանրանան միլիոնաւոր ժողովուրդը վրայ :
Մենակալ իշխանաց մէջ այս օրերս մեծ ժողով
պալատ է , և այս պատճառաւ ընտրայէն դուրս
բաւական քանակ տաւնակալ իշխանները փութա-
յալ յիշեալ մայրաքաղաքը գալու : Այսպիսով
մէջս խորհուրդը իւրանուստեց զժողովը վի-
ճակն ճարմը գտնելու համար պիտի ըլլայ :

ԳԼԴԱԼԸ

Մայրաքաղաքը թագաւորին սրբւոյն Մոնթբանսիէի
ընդմէջ Սպանիայ թագուհիին քրոջը հետ ամուս-
նանքովն պատճառաւ՝ Վաղղիայ և Նիգիլիայ կա-
ռավարութեանց մէջ եղած առջի մտերիմ բարե-
կամութիւնը և համաձայնութիւնը բոլորովն աւ-
րուցաւ , և Նիգիլիայ տէրութիւնը , ինչպէս որ
կըստատեն , ամենէն լուռ կենալու չէ այս ա-
մուսնութեանը գործի դրուելուն վրայ , որնոր
չառ ախատեցաւ արգելելու : Վանդի եթէ Սպա-
նիայ հիմնական թագուհին առանց զուակի մեռ-
ելու ըլլայ , Մոնթբանսիէի գրտահիւն և իր զա-
ւակացը կիշնայ յիշեալ տէրութեան արքայական
պալատ : Ըսել է որ Վաղղիայ թագաւորին սերուն-
դ պիտի տիրէ Սպանիայ երկրին ալ , և այս բանը
Նիգիլիայ քաղաքականութեանը բոլորովն դէմ
ըլլալով , կերկնայ թէ այս երկու կառավարու-
թեանց մէջ տարաձայնութիւնը և յրտութիւնը
պիտի շարունակուի ժամանակ մը , և այսպիսի
քաղաքական զժողովը վիճակէ մը վնասէ ի զստ
պիշ բան չկրնար յաւաքողալ Նիգիլիայի խա-
ղալութեանը համար :

Մոնթբանսիէի գրտահիւն Փարիզ հասնելէն քա-
նի մը օր ետքը՝ մօտիւ Վիգոն ներկայացուց Նորին
արքայական Վարձրութեանը օտար տէրութեանց
բոլոր գետադանները՝ Նիգիլիայ գետադան Նորին
մէնպիլին ի զստ , որ չու գեց այս այցելութիւնը

հաստատած ցնծութեան , ընդ իմանէ ի կառաց
Նորին Վարձրութեան ի փառքին ալեացն
երկրութեան , պատկառէր ամենայն հասակ մարդ-
կութեան , որոց անդ էր գումարտակ ժողովեալ :
Թագաւոր Ստուառտապալտ սրբազանն և ե-
րկու ի համբոյր երկրպագութեան գերեզմանի
տանն սրբոյ հեղձով զարտասու ս ջերմեռանդ ու-
թեան որով լոյց զխարստութիւն ութեւտանամ
այ տարանջատութեան իւրոյ :

Երբ եւ սրբազանացն Հայրապետին ի վանաց
մօտի , հնչեցան զանգակք շրջակայ եկեղեցիաց
ընդարձակութիւնն դաշտին անոյշ ներ-
գաւակութեամբ : Ոչ այլ ինչ երեւէր անդ աչաց
լոյց միայն ի վանաց անտի ցլուռն Վաղղիայ
պալատ յերկայնութիւն ընդարձակ ճանապար-
հին , հեծեալաւ մը բաղմութիւն ընդառաջելոցն
յամենայն կողմանց , թող զհեախոտ , սրբոյ թիւ
համարցն անցանէր քան զհեծելոցն արանց : Մերձ
ի վանքին ի վերայ ճանապարհին՝ կից Վաղղիայ
պալատ , ի մարդախուռն յայնմիկ բաղմութեան
անորոգացն՝ յաջմէ և յահեկէ ճանապարհին
զատ առ գոտ կացեալէն մանկունք երգէցիկք
երգ ի բերան : Այս սրանչելի իմն թուէր ամե-
նայն , յորոց աչաց արտասուք ինդութեան
նշուէր առ նոցին հոգեւորական երգոցն ցնծու-
թեան , որք միահամուռ յերկուց կարգաց անտի

ընելու , և կըհաստատեն թէ յիշեալ երեւելի
պաշտօնատարը յայտնապէս ըսեր է թէ այսուհե-
տե ամենէն ինքն իր թալու չէ արքայական պալատը
ոչ ապիտի և ստոր նման հանգէսներուն ներկայ
գտնուելու համար , այլ միայն իր գետադանութեա-
նը վերաբերեալ հարկաւոր պարտաւորութիւն
ները պիտի կատարէ :

Վաղղիայուց վեհափառ թագաւորը Տանի-
լուաւ պատերազմական պատուական շոգենաւը
ընծայ ըրաւ թուեալի պէյին , և այս ընծայա-
տուութիւնը մեծ հանգէտով կատարուէր թու-
եալի կողմէ թանուն ծովեղերեայ քաղաքը ի ներ-
կայութեան բարձրագոյն պէյին , իր ատենա-
կալ իշխանացը և բաղմութիւն ժողովուրդը :

Ի՞նչ և ի լուար գետոյ յորգութեանէն Վաղղիայ
զանազան քաղաքաց եղած քնտոր՝ կըհաստատեն
թէ հարկը միլիոն ֆլանքէն աւելի է , այսինքն
500 միլիոնի չափ օսմանեան զուռուշ : Նիգիլիայ ի
զստ բաղմութիւն անձինք ալ զոհ եղեր են այս
յանկարծազատ ստատիկ յորգութեանը գետոյ :

Մօնթբանսիէի անուն Վաղղիայ կառավարութեան
ընդմէջ հրատարակութեանը համեմատ՝ 1845
տարւոյն առջի ինը ամսուան մէջ Վաղղիայ մօտ
սպորանայ մարտին գումարը՝ 113,292,137 ֆլանքի
հասնէր , իսկ 1846 տարւոյն նոյն միջոցին մէջ 114,
394,806 ֆլանք մարս ժողովուրդէ , այսինքն 1,102,
669 ֆլանք առջի տարիէն աւելի արդ ինքն եղեր է :

Վարձրութեան գործոց տեսուչ մօտիւ Վիգոն տե-
նակալ իշխանաց ժողովոյն նախագահ անուանե-
ցաւ զօրպետ Սուրբիս անդը , որ իր ծերութեան
պատճառաւ հրաժարեցաւ նոյն պաշտօնէն : Մօ-
տիւ Վիգոյին այս նոր և բարձրագոյն ստատիկանը
ի հարկէ ևս տուաւ ի իշխանութիւն և զօրու-
թիւն տարաւ և կառավարութեանը , իր քաղաքա-
կան ընթացքը առանց արգելքի շարունակելու :

Հեղի իմն նուագէին յանդիման տօթակեցարե-
ուն : Ի՞նչոր հաստատութիւն յիշեալ գեղջն խիտ
առ խիտ փակեալ էին զորոյն զտանիս , որ ի վե-
րայ ճանապարհին :

Այլ աստանոր , մէկ վանմախառ հանգ խիտ , ան-
զուգտիւն տրդ արեւ անցեղայն առաջնոց առ հայ-
րապետութեամբ՝ նախորդ գահակալաց Վթուայ
Սուաւորչին , զի այնպիսի շքեղագանձօր ազգա-
սիր թե՛ ծամեծ ևս մատուցին զյարգ մեծարանոց
և զանաճութիւն հոգւոյ խորին վերապատուու-
թեամբ՝ բաղմութիւն ուխտ միաբանական Վթու-
այն սրբոյ ի նշան խանգակաթ կարօտութեան
ըստ հոգւոյ առն իւրաքանչիւրում առ Նորին
Վեհափառ սրբազանութիւն , զոր արժարձ ի սրտի
ունէին ի ժամանակէ անտի ընտրութեանն , վանդի
այն ինչ է հաստ կառքն նովին բաղմութեամբ հոն
գիտականաց ի հրապարակն առաջի մեծի դրան
նախապարապի վանայն ի հիւսիսայ , միաբան ուխտ
եկեղեցւոյն համակ զարդարեալ ի զգեստու եկե-
ղեցականաւ շքեղագանձ անկուածոց , զերկին նոր
յերկրի անդ հրաշալի իմն կերպագրէին : Ի չորս
գոտս բաժանեալ էր բոլոր միաբանութիւնն , ա-
ռաջին երկուքն շուրջառազգեստ վարդապետք և
քահանայք էին , որք իբրեւ ծերոցն եբրայեցւոց
բարձեալ ունէին ի ձեռն ինչ պարմաւնիս և զու-
տըս ձիթանոց , իսկ ի գլուխ միւս երկուց գաւ

ԲՈՐԾՈՒՄ

Այս տէրութիւնը աղմկայոյզ խռովութեանց
մէջ կըգտնուի առայժմ : Օրօրթօ քաղքին բնա-
կիչները ապստամբելով թագուհիին կառավարու-
թեանը դէմ , անոր մեծ որդին՝ իրենց թագաւոր
հրատարակեցին Տօն Իէտրօ Հինգերորդ անունով
Այս ապստամբութիւնը անմիջապէս քաղաքէ քա-
ղաք տարածուելով , քանի մը նահանգաց մէջ ա-
ղէկ մը հաստատուեցաւ , ուրտեղ ապստամբական
կառավարութեան ատենաներ կարգադրեցան՝
նախագահութեամբ քաղաքական երեւելի ան-
ձանց : Վեհափառ թագուհին ալ իր կողմնէ
բաւական զօրք պատրաստեց ապստամբութիւնը
զոպելու համար , և միանգամայն Նիգիլիայ ծովա-
պետ Նիգիլիայն ստիպողական նամակներ իրկուե-
ցան , որ փութացաւ հոկտեմբերի 18ին Վաժ-
գետը մանելու՝ իր հրամանին տակ եղած նաւա-
տորմիկով , որ հինգ եռայարկ նաւերէ և երկու
շոգենաւերէ բաղկացեալ է : Այսպիսով թէ
կառավարութեան և ապստամբներուն զօրքը հա-
ւատարակչու է , այսու ամենայնիւ ապստամբները
մէջերնին միաբան չըլլալով , երկբայութիւն չկայ
որ պիտի յաղթուին :

Թագաւորական հրովարտական մը՝ իրենց առ-
տիճաններէն և պատուոյ տիրողներէն զրկուե-
ցան Տօն Նիթաս կոմսը , Սուրբ մարքէզը , (որ
թագուհիին մօրեղբայրն է ,) Սատա Պանիլիա
կոմսը , Միլլոյի կոմսը և Վլաստար սրբանը , որոնք
մանակից են այս ապստամբութեանը : Ի իղպոնայի
մէջ այնպէս կըկարծուէր , թէ Տօն Նիթաս զօրա-
պետը իր հրամանին տակ եղած զօրքով յիշեալ
մայրաքաղաքին վրայ պիտի քալէ մօտ օրերս , և
այս պատճառաւ թագուհիին ամուսինը Տօն Վէր-
նանտան՝ ինքը անձամբ զօրապետ կարգեցաւ
Ի իղպոնայի մէջ գտնուած զօրացը :

սույ զգետաւորեալք էին երկու եպիսկոպոստներ
և երկու քահանայք , ունեւոր ի ձեռն զպատկեր
փրկչական և ստղաւարտ ի գլուխ և յառաջ
նոցին տիւրոց ոսկեթել , և յետուստ նոցին խաչ
և խաչիստ և տապանակ և այլն , ըստ Հայրապետ-
եայցս եկեղեցւոյ զարդուց սրբութեան :

Նիգիլիան սրբազանացն Հայրապետին ի
կառացն , խոնարհեցաւ առաջի ուխտին սրբու-
թեան և համբուրեալ զխաչ և զաւետարան զգե-
ցաւ զընդհառ և ընկալաւ ի ձեռն զհայրապե-
տական գաւազան : Իբրեւ սկսան երգել բարձրա-
ձայն “Թագաւոր գործ և այլն” , հնչեցան խորոյն
ամենայն զանգակք կաթողիկէ եկեղեցւոյ , և
կարգ սրբութեան անօրինակ շքեղութեամբ , ա-
ծին մեծին յեկեղեցին զսրբազանացն փեսայն
խանդակաթ հարսին երգովք և խնկովք : Ի դրանց
նախապարապին յգաւթի թաճարին՝ ճանապարհն
որջոյն կանաչացեալ էր նորաբողոք տերեւօք ի
մուտս ոտից անկողեալ հովուապետին : Յատեան
անդ առ դրան տաճարին կառուցեալ էր Հովա-
նին , ընդ որով զետեղեալ և փառաւոր հայ-
րապետական աթոռ ի հանգստութիւն Նորին
սրբազանացն Վեհափառութեան , զորով շուրջ
բակ առեալ էր միաբանական խումբ երգս ի բե-
րան , բայց խանգակաթ փափագ սրտի Նորին
Ստուառապալտ սրբազանութեան ի համբոյր

ՏՆՆԻՄԱՐԳ

Լյու տէրութեան թագաւորական գահուն ժառանգ բարձրապատիւ Պրէտէրիք իշխանին աւանդութեան լուծումը որոշեցաւ : Լյու սրբայազուն իշխանը, ինչպէս յայտնի է, իր առջի լծակը հին աւարդէն զատուելով, 1840ին երկրորդ ամուսնութեամբ պսակուեցաւ Եօրթ տը Մէքլէն պուրկ Սթրէլց մեծ գբսին աղջկանը՝ այսինքն Վարօլին Շարլօթ Մարիան իշխանուհին հետ, որ հիմնական իւր լծակիցն է և քսանըկեց տարեկան է : Որովհետեւ այս երկու ամուսնութենէն աւելի մը չծնաւ, և ըստորում խիստ հարկաւոր է Տանիմարգայի թագաւորութեանը որ արքայական գերդաստանին արական ուղղագիծ ձիւղը չվերջանայ, անոր համար առայժմ երկրորդ ամուսնութեան վրայօք խօսք կըլլայ՝ Վերմանիայի երկրորդ կարգի թագաւորական գերդաստանի մը իշխանուհիին հետ : Տանիմարգայի տէրութեան ժառանգ Պրէտէրիք իշխանը 37 տարեկան է :

Լյու տէրութեան այժմեան թագաւորը Վրէթիէն Սթրէրորդ՝ 1806ին առաջին ամուսնութեամբ պսակուեցաւ Մէքլէնպուրկ Շվէրին իշխանուհիին հետ՝ Շարլօթ Պրէտէրիք անուն, և զատուեցաւ անորմէ 1812ին : Լյու իշխանուհին 1840ին Հուլիանի մէջ մեռաւ : Յիշեալ թագաւորը երկրորդ ամուսնութեամբ Վարօլին Սթրէրորդ անուն հիմնական թագուհիին հետ պսակուեցաւ, որ հանդուցեալ Պրէտէրիք Վրէթիէն տը Հոլթէն () կիւսթէմուրկի գբսին աղջկին է :

ՕՐԱԼՈՒՆ ԻՄԻՐԵՐ

Չմիւսնիս, 15 նոյեմբերի :

Մանիսայէն կրճանուցանեն մեզ, թէ յիշեալ բաղքին հայազգի ժողովրդոց երեւելիները հայրենասիրական բարենախանձ ոգիէ շարժեալ միա-

սրբութեան տաճարին, ոչ թող զնա յոտին կաշկատենի ի գահոյս սնդրոյ այլ նովին հոգեւորական ուխտիւ դիմեաց յեկեղեցին, և մինչ երկրորդաց և համբուրեաց զսեամս տաճարին Նոտուծոյ հրաշակերտ Մօր լուսոյ՝ առ հեծութեան սրտին ժուժեղ ոչ կարաց առանց արտասուաց, որով և աւմենեցուն սրտից փշճուկ հարկանէր սիրոյ : Ուխտն բովանդակ կացեալ զսեղանով՝ իջնան տեղւոյն Նոտուծոյ, լուեցին յայնժամ երգք, և սկսաւ սաղմոսն «Լէլուիս Լէլուիս» և սրբադնագոյն Հայրապետն ասաց «Ու քեզ տէր համբարձի զաչս իմ և այն» : և յետ մաղթանացն ըստ կարգադրութեան սինհոգի Նշմիածնի, ոմն ի միաբանից ընթերցաւ զճառ մի յանգիստն Նորին Սեփական լութեան ի շնորհաւորութիւն գալտեան նորս :

Լյա յետ ընթերցման ճառին՝ նովին անթերի լութեամբ հանգիսի հոգեւորական մեծվայելութեան, հրաւիրեցին զՆորին սրբադնագոյն Սեփական լութիւն ի հայրաստական սպաս՝ զարդարեալ յառաջագոյն ըստ արժանաւորութեան աւուրն հանգիսի : Յայնմ աւուր, այսինքն երեք տասներորդ մայիսի, բազմաթիւ անձինք և հայ և ռուս աստիճանաւորք ճաշեցին ի հայրաստական պալատն, և ուրախ եղեն ի հոգի բոլոր հանգիսականք ի փառս Նոտուծոյ և ի սրտիւ հայկազնեան տոհմիս :

բանութիւն մը հաստատուեալ են մէջերնին Վրէթիէն Սթրէրորդին անուամբ, որուն նպատակը պիտի ըլլայ նոյն քաղքին դպրատանց բարեկարգութեանը հոգ տանիլ, տնանի և կարօտ ազգայնոց խնամել, աղքատ հիւանդաց դարման տանել և այլ այս օրինակ մարդասիրական և ազգասիրական գործոց ձեռք զարնել Նոտուծոյ ողորմութեամբը : Լյու ընկերութեանը անդամ գրուողը տարին 25 զուռուշ պիտի վճարէ՝ անգործազիր մը ստանալով արկղապետներէն :

Նոյնք որ Մանիսայու հայոց վիճակը կրճանալեն կրնան երեւակայել թէ այսպիսի կարգադրութիւն մը ինչպէս մեծ և ազդօգուտ փոփոխութեան մը տուի՞մ պիտի ըլլայ, քանզի մանիսայի հայերը քանի մը ժամանակէ ի վեր խիստ խեղճութեան մէջ մնալով անոնցմէ շատերը բողոքովն գինովութեան տուէր էին դերեք, բայց մեծ միսթարութեամբ կրճանուցանեմք թէ 5-6 ամիս կայ, որ մէկ բարեպատեհ պատճառաւ մը ամէնքը մէկէն խօսք Ենեղով և ազգովին միաբանելով որոշեցին, որ աւմենին գինետունը չերթան, և իւրաքանչիւրք իր տունը միայն գինի խմէ : Լյու բարենպաստ կարգադրութիւնը, ինչպէս որ կըլլեմք, անթերի ի գործ կըդրուի մինչև ցայսօր, և կրբարեմաղթեմք հոգեւոյ չափ, որ շարունակուի միշտ և հաւատարմօքուտ և ի պատիւ յիշեալ մեր ազգուկից ժողովրդոց :

Պարտ անձին կըհամարեմք շնորհակալ ըլլալ մտերմութեամբ այն յարգելիներէն, որոնք պատճառ և յարգորիչ եղած են այս ազգասիրական կարգադրութեանցը, նմանապէս յիշեալ ընկերութեան հաստատութեանը, որուն կառավարիչ անդամները վեց հոգի են եղեր : Բայց այսուհետեւ ուրիշ մանրամասն տեղեկութիւններ ևս ստանալով այս նորահաստատ միաբանութեանը վրայ, կրխոտաւ նամք հաղորդել զայնտիկ մեր բարեմիտ ընթերցողացը յուրախութիւն սրտի ազգասիրաց :

Արտանշնուպօլսոյ երեւելի Սիրանդէնի մէկը որ իր ազգասիրական և սուրմիտասիրական ջնաշխարհիկ բարեգործութեամբը պաշտելի եղած է բոլոր հասարակութեանը, յօժարամիտ ստորագրուէր է Բաշմալի պատուական օրագրին Վենետիկ երկուհարիւր օրինակի համար՝ մինչև երեք տարի : Յիշեալ օրինակները ամենապատիւ սրբազան Պատրիարքին ձեռքօք ձրի պիտի բաժնուի ազգային դպրատանց որ ի Տաճկաստան, ուստի Իջմիրի և անոր վիճակները գտնուած դպրատանց համար արդէն 16 օրինակ ընկալաք ի կատան զնուպօլսոյ և բաժանեցաք ըստ արժանւոյն համեմատ հրամանաց Նորին բարձր Սրբապետութեան :

Յանկալի է մեզ ծանուցանել հասարակութեանը թէ Մատրասու մէջ (Նշգիւստան) Վրէթիէն անուամբ հայերէն նոր լութեւոյթ մը հաստատուէր է, որ ամիսը երկու անգամ պիտի հրատարակուի և տնտեսական ու բանասիրական գիտելեաց վրայօք պիտի խօսի : Յիշեալ քաղաքը դեռ հայերէն տպագրատուն չըլլալուն համար, առայժմ ձեռագիր պիտի ըլլայ այս օրագիրը :

Մատրասու հայազգի հասարակութեան թուոյն տակաւութեանը նայելով շատ գովութեան արժանի է անոնց այս օրինակ բարենախանձ ուսումնասիրական ջանքը, բայց մասնաւորապէս կըպարտաւորեմք մեր մտերիմ երախտագիտութիւնը

յիշեալ քաղաքը գտնուած մէկ երկու երեւելի հայրենասէր անձանց մատուցանել, որոնցմէ գլխաւորները Սամ և ընկերք մեծապատիւ պարոններն են, և յօժարամիտ սրտիւ կրճանուցանեմք թէ այս աշխուհական յարգելեաց ազգասիրական ջնաշխարհիկ խնամցող Վրէթիէն Վրապէտն աւշնորհապարտ է բաղձօք :

Այրախտագիտութեամբ կըլիութեամբ Սթրէրորդին քանի մը ստորագրողաց յարգի տուանքը յիշատակել, որոնք արդէն վճարած են իրենց բաժնից արժէքը անցած տարւան համար : Վրէթիէն Վրապէտն 10 բաժնի Մեծաշուք Վերդ ամիրա իշխան, 10 Նիկողոս աղա Հովսէփեան, 1 Սահակ աղա Փէշմալճեան, 1

22 բաժնի

Յիշեալ ընկերութեան տարեկան հաշիւն աւարտէր և յիշեալ քաղաքը նախընթաց տարիներուն նման չկրցաւ բարեյաջող ըլլալ ժամանակիս ձախորդ սրբազայն սրտաճառաւ, հետեւեալ թուով պիտի հրատարակեմք ի տեղեկութիւն բարեմիտ հասարակութեանը :

Այրախի օրը հուլիսի 15-ին երիտասարդին մէկը Հալա Բաշմալ ըսուած լիճին մէջ նաւակով մը վայրենի բաղ (էօրաէք) սրտաւ երթալով գիպուածով մը յանկարծ նաւակը կըդառնայ և գոգալով որսորդը ջուրը իյնալով կըկողոզի :

Այլանիկի մէջ մեծ հրդէհ մը պատահելով բաղմութիւն խանութներ և տուններ հոյ ճարտեղեր է կըսեն :

Այրեքաթի օրը արեւմտեան հարաւային հոգեւորականութեամբ մը փշելով, քանի մը բեռնաւորեալ նաւակներ խորտակուեցան նաւահանգիստի մէջ և ոմնաց աւ բաւական միաս եղաւ :

Այստիկ ալ կիծութեանց պատճառաւ թէ սե ծովուն և թէ ճերմակ ծովուն մէջ շատ նաւաբեկութիւններ եղած են : Արժ ծովուն մէջ այնքան սատիկ եղեր է ցուրտը, որ երեսունի չափ նաւ խորտակուէր են ստեղծուն պատճառաւ :

ՎՐԻՊԱԿ

—() րագրիս նախընթաց թուոյն չորրորդ երեկին երկրորդ էջին մէջ Վրաշատտուն պատահած դէպքը գիպուածները պատմելով, վերաբերեմք Սթրէրորդին գրած եմք, փոխանակ Վրաշատտուն ըսելու :

ՍՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

Եւ Օրագիրը երկու շաբաթը անգամ մը կըտպօնուի տարեկան ստորագրութեան գինը 120 զուռուշէ կանխիկ (սինքնով) որ առաջ կընոյ ստորագրողը :

Իւրիւր օրագրութեան տպարանը : Կատանշնուպօլսոյ մայր դպրատանը Պէսպէսեան պատմիկ Աւետիք վարժապետին սենեակը :

Պրեսա Վարպէտն Մատթէոս ու Գրիգոր աղայից վաճառ Ալեքսանդրիա Եւսուֆեան Գէորգ աղային փաճա : Գահրէ Եղիապետեանց Մ. Ալեքսանդրիայի գրատունը : Զապէ Բուսիոյ ու Միսցիոյ Կահանգոյ Ալեքիկոյ հիւպատոս Սրապիմեան աղայ Զակարիոյ գրատունը :

Թրեսա Արեւան Գրիգոր աղային գրատունը : Կարին Զակարիան Սարգիս աղային փաճաւորտունը : Պաղատա Անգղիոյ առաջին թարգման աղայ Խաչիկին տունը : Բեդրապուրկ Դաւթեան Սեփեանց աղայ Ալեքսանդրիոյ գրատունը : Թիֆլիզ Կարեւեան պատուէր Զակար վարժապետին գրատունը : Դաւթ Զիւրաբեան Կարապետեանց աղայ Գարեւապետին փաճա : Պաղատա յարգի պարտնաց Աղանուր որդւոց և ընկերաց փաճա : Կարապետ պարոն Փ. Ա. Գէորգեանին գրատունը :

Մատրասա պարտնաց Սամ և ընկերաց փաճաւորտունը : Միկաիլիւր՝ Արգար և Ստեփաննոս պարտնաց գրատունը :

ԻՏՊԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ՍՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ